

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 36. ~~og 37~~

Fylke: Vest-Agder.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Lista herad, Vanse sokn.

Emne: Helsing, fakter og åkferd.

Bygdelag: Vest Lista med hovedbygden
av folkhol.

Oppskr. av: D. J. Meberg, (f. 14/9 1865)

Gard: Langeland

(adresse): Vanse.

G.nr. 96 Br.nr. 2, 4, 19.

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Svarene er etter egne oplevelser; men jeg har konferert med en ca. 70 år p. lærer,
B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Mr. Vere, som er vell inne i disse ting.

SVAR

(Når jeg i svarene flere ganger sier: "I forrige århundrede" menes tiden 1800 til 1900)

1. Iertlig i forrige årh, men også im i dette, brukte man under samtale å uttrykke sig med bevegelse både med hovedet og hendene idet man bakkete med hovedet som bifall eller nysket med det som nei, eller mishag. Dette er mer og mer gått av bruk, så det sjelden sees nå.
2. Som regel helset folk på dem de møter enten de er kjente eller fremmede. Denne skikke var dog sterkere i forrige århundrede, da var det alltid brukt og helse goddag til dem man møtte.
3. Når to kjente møttes var der ingen regel for hvem som skulle helse først; men når man kom på besøk var det holdt for god skikke at den besøkende helse først.
4. Den besøkende mann sa ofte i forrige årh.: "Godaien i trüs!"
En Kvinne: "Goddag" eller godmornen; barn som var velt oplyst sa det samme. Nå sier alle: "God-morgen!" eller god-dag!"
5. I forrige årh. brukte man å ta hatten av når man møtte prest eller embetsmann, og det samme gjøres også i vår tid. Møtte en seriøs gode venner eller slektninger tok man også hatten av når man helse på dem, nærmest som uttrykk for gleden ved å møte dem. Møtte man andre sa man Kvin: "God-mornen" eller "god-dag". Det samme nå. Overfor embetsmenn søkte man å opføre mest mulig korrekt uten påfattede fakter. Storbonde og godsieier var utkjent her. En rik mann var man tilbakeholden og reservert mot.
6. Om en mann holdt hatten med begge hendene eller trüs under armen

når han helse på folk ble det regne som mangel på Respekt
opførsel.

7. I forrige årh. var måten å helse på mere høflidelig når man
var kledd i høflidskler enn i hvedagskler; men nå gjøres ingen
forskjell om man har fine eller simple kler på.

8. Når gode venner møttes eller kom på besøk hånshelste man, men
det var Røn slektninger som helse også på barn. Dette var fast
staven i forrige årh. og brukes også nå.

9. Å Klappe hverandre på skulderen som tegn på vennskap er
meget sjelden brukt; i visse tilfelle kom det dog av særlig følsom-
me personer.

10. Det hendte, om Røn av visse personer at de i forrige årh.
tok av seg hatten når de hørte Kirkeklokene ringe når de visste
det var begravelse, men nå er det neppe noen som gjør det. Kvinnene
gjorde intet, men så som så; "Nå denge Kjerkeklokene for"

11. Når folk møtte tiggere stanset de og tok hatten eller hña av og
ble stående til de var passert forbi. Møtte de brudefølge tok de
hatten av, men fortsatte å gå. Dette var i eldre tid. Nå kjører brude-
følget i dragsjeil og bli som regel ikke hest på.

12. Å helse på visse ting eller dyr har ikke, meg betjunds, vært brukt
på Lista.

13. Man har brukt og bruker også nå å si: "gomoren" hele formiddagen.
De som har vært i Amerika sier oftest: "good morning" hele dagen
like til kvelden, men noe mindre nå enn for Røn 10-15 år siden. Andre
sier: "go-middag", "go-ettermiddag", "go-kveld" og "go-natt" som de synes
det passer på tiden av døgnet.

14. Man smiler gjerne til den som sier "good morning" hele dagen,

15. men gir ham samme halemåke hiltake.

16. Man er ikke så nøye med dette, det er bleit almindelig å møte folk
som har vært ute i verden og har hatt med fremmed opførsel heim.

17. Det var meget sjelden, og bruktes Røn av visse kristelige personer,
som i forrige årh. hilste med "Guds fred!". Derimod var det almin-
delig å si "signe arbeidet!", "signe maten" eller "velbekomme maten".

18. Her bruktes Røn disse ord, og man svarte "Gakk for det".

19. Når husbonden møter en gjest ute på færet og følger ham inn

2535

19. helsen gjesten kom på husets folk, ikke på husfaren igjen. Dette gjelder både den gamle og nye tid. - I forrige årh. ble man forundret over å se en besøkende gå langt fram i stuen og sette seg; det var en som hadde vært „ute i verden“ som gjorde stikk; bygdens folk satte seg alltid nede ved døren.

20. Ville en tale med husfar alene så en det ganske enkelt så alle hørte det, og husfar svarte oftest „det skal der ble andearing det“.

21. I forrige årh. brukte ingen her å banke på døren for han gikk inn, men litt for eller omkring århundre skiftet kom skikken her til og den

22. brukes av alle. Der svares gjerne fra stua „Kom“ eller „Kom inn“. Den som kom inn helste „go-dag“ og bar fram sit vind.

23. Som regel stegnet husmot eller husfar seg å si: „Vær så god set deg“

25. mer“ eller „ta en stol og sett deg“. Den besøkende satte seg som regel ikke for han ble bedt å sitte, derfor stegnet man seg å by ham sete.

24. Den besøkende tok som regel hatten av seg for han kom inn, forogvis.

26. Den ble ikke gjort forstjell på folk om de var fattige eller rike, men var det fremmede ble de bedt å komme lenger frem og sette seg.

27. Helt fremmede ble høst på med forbehold til en gjest med på hvad han reiste om og hans erinde. Så tok man standpunkt, enten åpent eller reservert forbehold - som det passet.

28. Det hendte i i gammel tid at stolen ble kirket nær en „reisende fant“ hadde sittet på den.

29. Både for og nå blir gjestene møtt i entré eller gang med den varmeste glede og takk fordi de var så greie å komme og den største forkommenthet ble vist dem, selv om de var slektinger og gamle venner eller nære naboer. Gjestene skulle føle seg virkelig velkomne til gjeskestid.

30. I „gammel tid“ var man mere høytidelige til avsked og så som regel „farvel og takk for idag“ og fikk til svar „du ska sjel ha takk og farvel“. En tid inn i dette årh. så man ofte bare „by by“ (baitai) og fikk det samme til svar. I senere tid sies som regel „ha det godt“, og får svar „tak, må du også ha det godt“.

31. I forrige årh. tok man en avsked for en lang reise meget høytidelig og ønsket den bortreisende alt godt om de aldri skulle møtes mer. Man hadde sagt farvel til mange sjømenn som hadde forlist og

1817

- aldri kommet hjem, så om en lille alvorlig ved avskeden. Passam-
me måte var det den første bid når noen reiste til U.S.A., i begge
disse tidfellene ofte med gjet av kvinner. Man ønsket den reisende
alt godt og bad Gud bevare ham gjennom alle farer. Nå gjøres det
mere enkelt, lang eller kort reise gjør ingen forskjell, det er man
så vant til og avskeden blir enklere: "farvel, ha det godt" av begge.
32. Å Kysse hverandre til farvel har ikke vært brukt her. Reiste
33. Mannen bitt for lang tid ble den nok Kysset både kone og barn, men
eller ikke.
34. Var den man hadde hiltentil Kysset et stykke fjæret, kunne de
Raste med hånden som mot hverandre som tegn på et Kys.
35. Å Kysse på hånden har man ikke brukt her, og så vitt jeg forstår er
det stilt for en bid siden.
36. Kysset var for å syne takk og glade.
37. Jeg har aldri hørt eller sett at noen har Kysset sin egen hånd.
38. Av samstene grinner er det nå helt stilt med at barn Kysset
voksne. For kunne moren si til småen "Kom du nå vere flink å
gi tante en Kys."
39. I forrige årh. kunne barn, bytte nase med andre barn og hildes
40. også med voksne kvinner med barn. Nå er det ganske stilt.
41. I forrige årh. kunne en mann si til en store gutt: "Skal jeg vise
deg Rossen dei drege opp baidan i Jöllestö?" Så tok han barnets
nese mellom peke- og langfingeren og klamte til med et kykk opover,
men det hele ble av kort varighet og endte med skrik og spenn.
42. Å legge Rjakte mot Rjakte som Rjaktegen har nok vært brukt for
43. lang tid siden mellom foreldre og barn, men er stilt nå.
44. I almindelighet sa folk når en hadde fått noe nytt: "Hil lykke med
slåmaskinen", "gratulerer med den nye vognen" o.l.
45. God jül! god nytt år! Gratulerer med fødselsdagen! Hil lykke
med småen! gratulerer med forlovelsen! Gratulerer brud og brudgom!
46. Ved dødsfall sa man: "Jeg føler med deg i sorga for tapet
av barne du ke mist!", "Jeg føler med deg i den motgang og
de vanskeligheter du er kommen i", "stol på meg."
47. "Takk ska du ha som seie så! Det gjør så godt å ha venner
og folks medfölelse."

48. Når begaavelser er avstillet har den nærmeste slektring
 sig den avdøde ordet og sier: "Lag vi få takke alle som har møtt
 fram her for den ære de har vist den avdøde ved å møte fram
 her i dag. Kjærtelig takk!" Dette kalles å takke de framkomne.

49. Å vise ringetakt mot noen ved fester har sjelden forekom-
 met her, så her er ingen regel kjendt for den slags. Det er
 dog rimelig at man viser ringetakt mot en person ved å
 vise sin uvenn dyggen, da her er et ordstykke som sier:
 "vis ham dyggen".

50. I forrige årh. var her en del mennesker som tilbakte

51. præst og sorenskriver med J, Jer eller Han, ja også til-
 gamle høyadrede folk ble det også sagt, men den tiltaleform
 har ikke vært brukt i dette århundree. I min barndom kjente
 jeg en familie hvor alle barna sa J og Jer til far og mor,
 de var opplært til det av foreldrene. Nå sier ingen "han"
 eller "ho" istedet for "dø" eller "de"

underholdning for bavn praktiseres mindre og mindre for hvert år.

8. Som ombalt under 1. en julemisse i det hele tatt bare ombalt, men ikke praktiseres her.

9. Derfor regner man det for dumt å tro at en får gaver av ham.

Her kjenner man ikke historien fra Hestestad, men i senere år har flere folk derfra kjøpt jord og flyttet hertil. (er avster)